

▷ SZÖVEG: KARÁCSONYI DÁVID

ÁLOMIDŐ – ÁLOMHELY A CORROBOREE

A Corroboree Billabong nemcsak a bordáskrokodilok Paradicsoma – az Ausztrália trópusi északi részén fekvő holtágrendszer egyszerre fontos az ausztrál őslakosok és az európai telepesek számára. Előbbiek az Álmodás, utóbbiak a földszerző gyarmatosítás által kötődnek e helyhez: 1862-ben itt érte el a Mary-folyót követve John McDouall Stuart az Indiai-óceánt, azaz szelte át először Ausztráliát. A Corroboree azonban több, mint egy hely: általa megérthetjük, hogy a tér és az idő szubjektív fogalmak!

A corroboree az angolszász telepesek által az őslakosok nyelvéből átvett jövevényszó, amiről a holtágot is elnevezték. Az őslakosok ezzel a szóval illetik gyűléseiket, amikor a tánc és a különféle rituálék keretében kapcsolatba lépnek a „túlvilággal”, ami az úgynevezett Álomidő, a halál utáni lét helye.

Épp napfelkelte előtt érkezünk a Corroboree Billabong partjára, hogy a motorcsónakot vízre tegyük. A hajnali tájban valóban van valami álomszerű, az idő is másképp telik itt. A környék nemcsak kedvelt horgász hely, ahol barramundit lehet fogni, de a madárvilág is igen gazdag: a hatalmasra növő jabiru (egy gólyaféle) vagy a brolga (ausztrál daruféle) egészen közelről vehető itt szemügyre, ujjas ludak nagy rajaival is gyakran találkozni. A folyóágak közötti szárazulatokat a telepesek füves legelőkké alakították. A legelésző marhákat látszólag még az sem zavarja, ha egy-egy megtermett bordáskrokodil, a világ legnagyobb, legveszélyesebb hullója úszik el békésen mellettük.

A környék nemcsak kedvelt horgász hely, ahol barramundit lehet fogni, de a madárvilág is igen gazdag: a hatalmasra növő jabiru (egy gólyaféle) vagy a brolga (ausztrál daruféle) egészen közelről vehető itt szemügyre...

FOTÓ: KARÁCSONYI DÁVID

FOTÓ: EA GIVEN ©SHUTTERSTOCK

Hüllőhelyzet

A krokodilveszélyt általában kétféle piktogram jelöli: általános jelenlétükre a bal oldali, nyitott szájjal ábrázolt krokodil utal, míg a jobb szélén lévő jelölés szerint az itt élő krokodilok nemrég megették valakit

FOTÓ: FRANK FICHTMUELLER ©SHUTTERSTOCK

FOTÓ: SLJONES ©SHUTTERSTOCK

Vízhez kötött madárvilág

Az ausztrál kígyónyakú madár és az ausztrál daru gyakori látogatók a Corroboree Billabongban

FOTÓ: SLJONES ©SHUTTERSTOCK

Zöld szőnyeg

Az indiai lótusz az őslakosok vagy a partvidéket látogató malájok által behurcolt faj Észak-Ausztráliában

FOTÓ: UMOMOS ©SHUTTERSTOCK

Álomidő – a nemlineáris idő

A bozóttüzekből felszálló füst a reggeli szellővel lassan eloszlik a holtág felett, miközben kihajóznak a lótuszmezők – és a krokodilok – között. Barramundira várva ólomlábakon telik az idő! Az idő – amit az ausztrál őslakosok inkább körforgásként értelmeznek, semmint múltó dologként, ahogy azt mi látjuk – valójában szubjektív fogalom, az adott kultúra függvénye, a megfigyelés, a tapasztalatok, a közösség rutinja és az emlékek által jön létre. Ezt könnyen beláthatjuk, ha belegondolunk, hogy idő-konceptiónk a technika fejlődésével hogyan változott.

Az időt mérő óráink az újkorban pontosabbak lettek; míg a földműves napszakokban gondolkodott, a vasúti menetrend már percekre volt lebontva, a tőzsdei bróker pedig másodpercek alatt dönt egy-egy kötvényvásárlásról. Egyszóval: a nyugati civilizáció emberének minden másodperce be van osztva! Ezzel szemben az ausztrál őslakosok idő-felfogásában épp a véget nem érő körforgás az, amit nagyobb alaposággal szemlélnék: míg a fehér ember csupán száraz és esős évszakot ismer Észak-Ausztráliában, addig a helyi őslakosok 8 évszakot különböztetnek meg ugyanott.

A nyugati ember felfogásában az idő fogalmához szorosan kapcsolódik a fejlődés is: történelmi korok és társadalmi rendszerek váltják egymást, valahová tartunk, a GDP növekszik. Ezzel szemben az ausztrál őslakosok élete alig változott a kontinensre való megérkezésük óta eltelt több tízezer év alatt. Bár Észak-Ausztrália lakóival jóval az európaiak megérkezése előtt érintkeztek a maláj trepangerek (tengeriuborka-halászok), sőt az őslakosok csereberéltek is velük, vadászó-gyűjtögető életmódjuk az európaiak megérkezéséig fennmaradt, amit kozmológiájuk, a világhoz, a természeti környezethez való viszonyulásuk is tükröz.

Számukra a múlt összekapcsolódik a jelen örökkévalóságával, ami az Álmodásban ölt testet. Az idő absztrakcióját teljesen másképp értelmezik: eszerint az Álmodás most létezik, de nem állandó, hanem folyton módosul, hisz a közösség életében fontos események hozzáadódhatnak. A szivárványos kígyó mellett például Cook kapitány személye (aki végső soron a brit uralmat és a sok nehézséget hozta el számukra) is része a legtöbb őslakosnemzetség Álmodásának, annak ellenére is, hogy az őslakosok nyelvükben és mitológiájukban rendkívül sokszínűek.

▼ Széles vízi világ

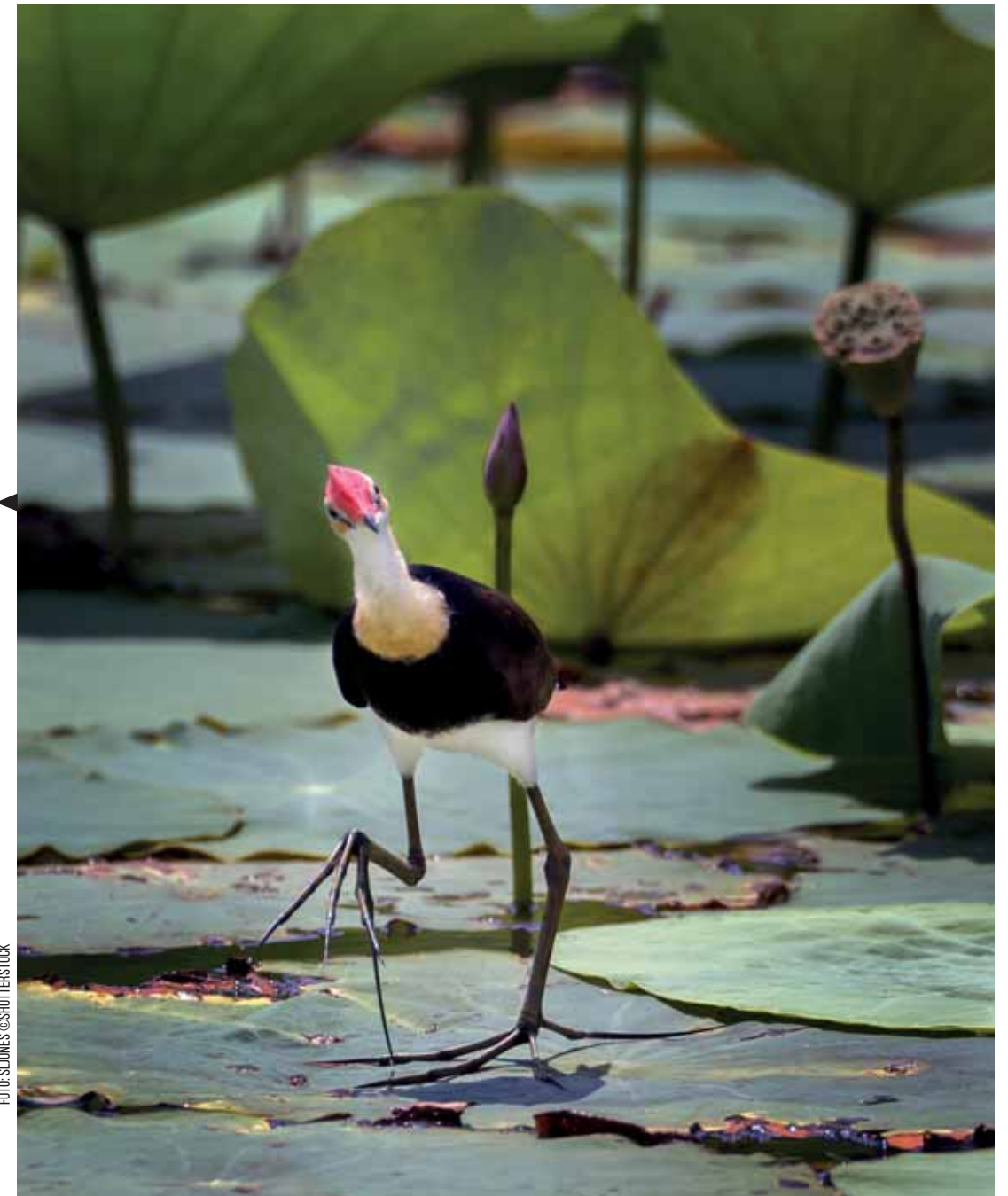
Az esős évszakban kizöldül a táj, a vizesélőhelyek pangó vizeit pedig átmoszák a meginduló szezonális vízfolyások

▼ Könnyű léptek

Az Észak-Ausztrália és Délkelet-Ázsia vizesélőhelyein, így a Corroboree Billabongban is őshonos fésűsujjú leveljáró könnyedén lépked a lótusz levelein

Az idő – amit az ausztrál őslakosok inkább körforgásként értelmeznek, semmint múltó dologként, ahogy azt mi látjuk – valójában szubjektív dolog, az adott kultúra függvénye, a megfigyelés, a tapasztalatok, a közösség rutinja és az emlékek által jön létre.

FOTÓ: SJONES ©SHUTTERSTOCK

Álomhely – álomösvény

Az Álmodás egyfajta szakrális örökkévalóság, amely során a teremtő lények bejárják a vidéket. Ezek az útvonalak az álomösvények, amelyek az álomhelyeket kapcsolják össze. A teremtő lények mindenhol otthagyták a nyomukat a természeti tájban: legyen az egy szikla, hegy, fatörzs vagy folyókanyarulat – ezeket állatok által megtestesített lényekhez kötik az alakjuk, színeik alapján. Ezek a nyomok nemcsak az adott területhez kötődő szoros viszonyt, annak pontos határait, kereteit szimbolizálják, de a tájékozódásban is segítik az őslakosokat.

A felnőtté válás fontos eleme a walkabout, amikor az egyén hosszabb-rövidebb vándorútra indul a közösségét elhagyva, és sokszor hatalmas távolságokat is megtesz, hogy megismerje a világot.

A felnőtté válás fontos eleme a walkabout, amikor az egyén hosszabb-rövidebb vándorútra indul a közösségét elhagyva, és sokszor hatalmas távolságokat is megtesz, hogy megismerje a világot.

FOTÓ: KARÁCSONYI DÁVID

Anbangbang sziklarajzai

A Kakadu Nemzeti Park festményei a világörökség részét képezik. A környék tradicionális tulajdonosai e sziklarajzok segítségével fejezik ki kulturális önazonosságukat és kötődésüket a földhöz. Egyes rajzok 20 ezer évesek is lehetnek, de a helyi őslakosok ezeket rendszeresen felújítják, gondozzák, ahogy azt már őseik is tették

FOTÓK: KARÁCSONYI DÁVID

A vándorlás azonban – a nomád életformával ellentétben – csak külsőség. Az ausztrál őslakosok spiritualitásában a legfontosabb az a hely, ahol az ember még magzatként, terhes édesanyja hasában először megmozdult, hisz ez a föld szellemének a jele. Innentől az adott hely őrzője-védője lesz az ember – azaz már születése előtt oda kötődik. Születése után felcseperedve megismeri a helyhez kötődő Álmodások egy részét is, ám nem tudhat meg mindent! Az Álmodásnak vannak olyan elemei is, amelyek titkosak, és csak az arra hivatott bölcsök tudhatnak róla, akik a tudás és bölcsesség közösség által elismert birtokosai.

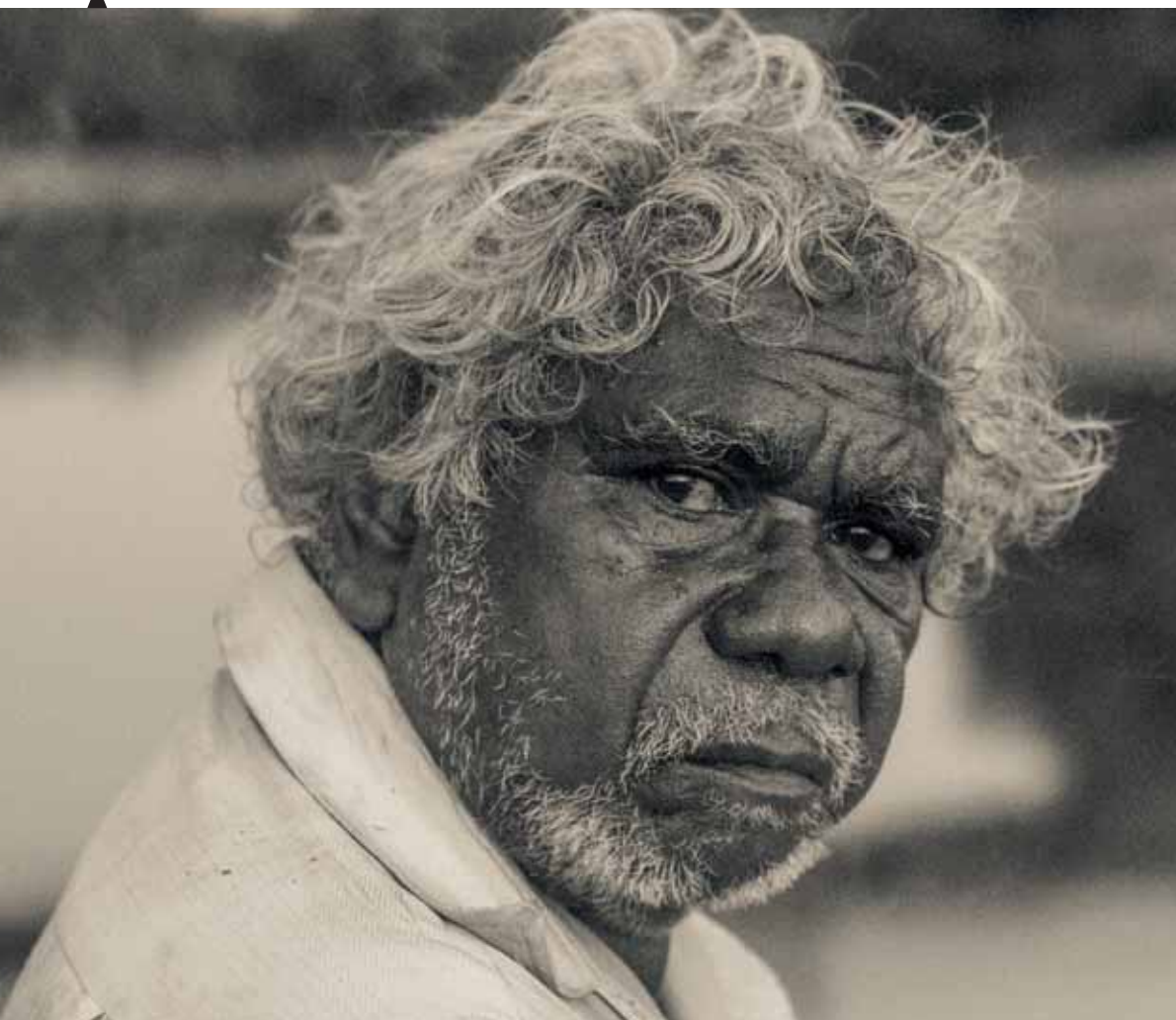
Terra nullius és a tradicionális tulajdonosok

Az Álmodáson keresztül az egyes őslakos nemzetiségek tehát igen szorosan kötődnek egy-egy konkrét helyhez, annak ellenére, hogy állandó településeik nem voltak, és a mezőgazdaságot sem ismerték. A csoportok közötti harcban sosem játszott szerepet a területhódítás, hisz más földjéhez nem kapcsolta őket sem Álmodás, sem egyéb érdek. Helynélküliségük így csupán látszólagos, hisz az egyes őslakos nemzetek helyhez kötődését Ausztrália nagyszámú őslakos-országa is tükrözi. Ezek valójában egy-egy közösség Álmodásai által meghatározott pontos térrészek. Az egyes őslakos népek ezen országok hagyományos tulajdonosai, őrzői, amit az 1970-es évek óta az ausztrál jog is fokozatosan elismer, ami így az őslakosok földhöz való jogának alapjává is szolgál.

Elbaltázott idők

Az 1970-es évekig az asszimiláció volt az egyetlen helyesnek vélt út, amit az ausztrál kormány az őslakosoknak kínált. A gyerekeket elvették szüleiktől, kiszakították közösségeikből, az iskolában pedig testi fenytés járt azért is, ha angol helyett őseik nyelvén szóltak meg

A csoportok közötti harcban sosem játszott szerepet a területhódítás, hisz más földjéhez nem kapcsolta őket sem Álmodás, sem egyéb érdek.

FOTÓ: CHAMELEONSEYE ©SHUTTERSTOCK

Nehéz lábra állás

Az utóbbi évtizedekben a megbékélési politika bátorítja az őslakosnyelv és -kultúra megőrzését, ám a szétlalódott, identitását veszített őslakos közösségek nehezen találhatnak magukra – általános probléma köreikben a szegénység, a munkanélküliség és az alkoholizmus

Mára szokássá vált, hogy egy-egy rendezvény elején megemlítik az adott helyen található országot, és az ország hagyományos őrzőit: azt a népet, amely az adott helyről származik. Ez a ceremoniális említés egyfajta köszönetnyilvánítás – ha azt egy nem-őslakos személy teszi. Ettől a köszönetnyilvánítástól formálisan eltérő köszöntést viszont csupán a helyi őslakos közösség bölcsé adhat.

Nem volt azonban ez mindig így. Ausztrália gyarmatosításának jogi alapja az 1970-es évekig a terra nullius volt. Eszerint a föld, amit az Európából érkező telepesek elfoglaltak, a senki földje, műveletlen, vad bozótos volt. Az ausztrál őslakos népek földhöz való jogának elismerése azért is váratott sokáig magára, mert például az Új-Zélandon élő maorikkal ellentétben nem alkottak egységes közösséget, így jóval nehezebben tudtak szervezeten lépni a jogaikért.

1967-ig kellett várniuk, hogy megkaphassák az ausztrál állampolgárságot, sőt, egészen addig még csak a népszámlálásokban sem szerepeltek! A terra nulliust csak 1993-ban vezették ki a jogrendszerből, amikor általánosan is elismerték az őslakosok földhöz való jogát és spirituális kötődését a szülőföldjükhöz.

Ausztrália gyarmatosításának jogi alapja az 1970-es évekig a terra nullius volt. Eszerint a föld, amit az Európából érkező telepesek elfoglaltak, a senki földje, műveletlen, vad bozótos volt.

INDIGENOUS, ABORIGINAL VAGY „ELSŐ AUSZTRÁL”? – EGY KIS „PÍSZÍ”

Nem egyenlő bánásmód

Az ausztrál börtönökben erősen felülreprezentáltak az őslakosok, illetve – az USA-hoz hasonlóan – Ausztráliában is megesik, hogy a fehér rendőr előbb lő, aztán kérdez, ha egy sötét bőrszínű ausztrál őslakosról van szó

Számunkra szokatlannak tűnhet a nyelvezet, ami azokból a szakmai etikai kódexekből tükröződik, amelyek az ausztrál őslakosokkal való személyes érintkezés során alkalmazott helyes szóhasználatot igyekeznek szabályozni. E kódexek az ún. megbékélési politika keretében születnek, és általában a szélesebb ausztrál közösség és az őslakosok közötti tiszteletet, bizalmat és pozitív kapcsolatokat igyekeznek segíteni. (Fontos megjegyezni, hogy bár e kódexek elsősorban szokatlanok, minden közösségnek megvannak a mások által nem, vagy nehezen, vagy teljesen ellentétesen értelmezhető kontextusai – mint például nekünk Trianon.)

Külön etikai kódexek készültek az egészségügyi és szociális dolgozók számára, amelyek sorra veszik az érzékeny fogalmakat. Az akadémiai szférában pedig minden olyan kutatási programot, ami az ausztrál őslakosokhoz kötődik, tudományos etikai bizottságnak kell jóváhagynia. Itt általános elv az is, hogy a vizsgálat „ne róluk, hanem velük” készüljön.

Az etikai kódexeket ráadásul folyamatosan felül kell bírálni, hisz a nyelv, így az őslakosokhoz kötődő nyelvezet, az egyes szavak jelentéstartalma, kontextusa is változik.

Például az *Aborigine* kifejezés – bár a kontinens gyarmatosításának kezdete óta széles körben volt használatos az ausztrál őslakosokra – épp e negatív asszociáció miatt kerülendő. A helyes szóhasználat az *Aboriginal* (*Aboriginal peoples*, *Aboriginal Australians*), hisz ez kifejezi az őslakos népek kulturális sokszínűségét. Ám ez sem tökéletes, mivel az Új-Guinea és Ausztrália között fekvő Torres-szoros-szigetek lakói ugyan őslakosok, de nem ausztrál őslakosok. Ezt áthidalandó, az 1980-as évek óta kezdett elterjedni az *Indigenous peoples* (helyi, bennszülött népek) kifejezés, ami ez esetben népnévként használatos.

Ezzel viszont épp az a probléma, hogy általánosságban is jelentheti a helyben születetteket, nem utalva sem elsőbbségükre, sem ausztrál-mivoltukra. Ráadásul a magyar nyelvben szintén bennszülöttnek fordítható *Native* kifejezés szigorúan kerülendő! Emiatt legújabbban, főként a médiában – észak-amerikai mintára – *First Nation*-ként (első nemzet), *First people*-ként (első nép) vagy *First Australians*-ként (első ausztrálok) emlegetik az ausztrál őslakosokat, amiben megjelenik elsőbbségük és ausztrálságuk is.

Ám ennél is célravezetőbb az általános utalás helyett nevének nevezni az egyes népcsoportokat: mint például az Arnhem-föld keleti felén lakó yolngu népek, vagy Darwin környékének hagyományos tulajdonosai, a Larrakia nemzetség.

Az ausztrál szleng tele van rövidítésekkel (pl. *brekkie* – *breakfast*, reggeli, *reffo* – *refugee*, menekült), viszont abszolút sértőnek számít az *Australian Aboriginal and Torres Strait Islander* (ausztrál őslakosok és Torres-szoros szigetiek) kifejezést *ATSI*-ra, vagy az *Aboriginal*-t *Abo*-ra lerövidíteni. Ugyanígy tabu a „színes”, a „kevert” kifejezés, vagy az olyan általános utalás, hogy „ők”.

Van egy szélesebb szürke zóna is, ahol az adott kontextus dönti el, hogy sértő-e az adott kifejezés. Így például Ausztrália *felfedezése*, az európaiak *betelepülése* helyett az Ausztrália *gyarmatosítása*, az európaiak *inváziója* a használatos az őslakosokkal való beszélgetés során.

Érzékeny téma az ún. ellopott generáció, azaz azon őslakosok története, akiket szüleiktől elszakítva nem-őslakos családoknál, nevelőotthonokban neveltek föl 1937 és 1972 között, az akkor helyes útnak vélt asszimilációs politika keretében. Emellett nem ajánlott a *nomád* kifejezés használata sem őslakoskontextusban, mert ez arra utal, hogy nem kötődnek a helyhez az őslakosok, ami a *terra nullius* melletti átvitt értelmű érvelés.

Érdekes módon az etikai kódex szerint az őslakosok és a nem-őslakos ausztrálok megkülönböztetését szolgáló *blackfella* és *whitefella* (fekete tag – fehér tag) kifejezés viszont teljesen rendben van, mivel ezt az őslakosok maguk alkották és használják is széles körben.

FOTÓ: CHAMELEONSEYE ©SHUTTERSTOCK

Látszat/valóság

Az őslakos közösségek kultúrájához kapcsolódó legnagyobb fesztivál az Arnhem-földön minden év augusztusában megrendezésre kerülő Garma. A fesztiválok azonban megragadnak a hangzatos politikai szövegek és a külsőségek szintjén, ahol a hagyományos táncok bemutatása mellett az őslakosok által készített festmények, bumerángok, didzseriduk (eukaliptuszfatörzs-ből készült fúvós hangszer) cserélnek gazdát. Nagyon hosszú az út még az őslakosok világfelfogásának elfogadásáig

FOTÓ: AXEL SANDESH ©SHUTTERSTOCK

FOTÓ: HOLLU ©SHUTTERSTOCK

Korunk társadalmi válságrendszerében, ahol a klímaválság és a globális kapitalizmus válságának hullámai egyre inkább összecsapnak a fejünk felett, talán épp az ausztrál őslakosok világfelfogása mutathat menekülőutat a nyugati civilizáció számára...

Bizonytalan jövő...

Bár a politika és a tudomány képviselői, a közszolgáltatások dolgozói (orvosok, ápolók, tanárok) – legalább a szóbeli formák szintjén – igyekeznek messzemenően odafigyelni az őslakosok érzékenységére, földhöz való jogukat csak hosszas pereskedések árán tudják érvényesíteni. Legtöbbször nonprofit civil szervezetek önkéntesei segítik őket a multinacionális bányavállalatok által jól megfizetett profi jogászokkal szemben.

Pedig korunk társadalmi válságrendszerében, ahol a klímaválság és a globális kapitalizmus válságának hullámai egyre inkább összecsapnak a fejünk felett, talán épp az ausztrál őslakosok világfelfogása mutathat valami-
féle menekülőutat a nyugati civilizáció számára.

KARÁCSONY DÁVID
GEOGRÁFUS, JELENLEG
A CHARLES DARWIN EGYETEMEN ISMERKEDIK
A VILÁG LEGRITKÁBBAN LAKOTT PERIFÉRIÁI-
NAK TÁRSADALOMFÖLDRAJZÁVAL

FÖLDGÖMB VILÁGLÁTÓ A TRENDFM-EN
CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR.
A RÁDIÓBAN VENDÉGÜNK A TÉMÁRÓL:
KARÁCSONYI DÁVID

KORÁBBI MŰSORAINK MEGHALLGATHATÓK:
WWW.TRENDFM.HU

A CIKK MEGJELENÉSÉNEK
TÁMOGATÓJA AZ **STA TRAVEL**

STATRAVEL.HU